

NEMZETI FEJLESZTÉSI ÉS GAZDASÁGI MINISZTERIUM

ORSZÁGOS TERÜLETI HELYZETKÉP

2009.

ELŐSZÓ

Az *Országos Területi Helyzetkép* 2008. évi első kiadását kísérő szakmai- és állampolgári érdeklődés igazolta, hogy komoly igény van Magyarországon a tényszerű tájékoztatásra. E második kötetet immár hagyományteremtő szándékkal állítottuk össze.

Az „*Országos Területi Helyzetkép 2009*” részletes és hiteles képet ad Magyarország térszerkezetéről az olvasónak, segíti az ország helyzetének minél szélesebb körű megismerését. Az ágazati és területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek körén kívül ezért az érdeklődő nagyközönség figyelmére is érdemes, mind itthon, mind határainkon túl. Ennek érdekében angol nyelven is elérhető lesz a „területi országjelentés”.

A kiadvány hasznos szakmai fogódzó Magyarország uniós területpolitikai szerepvállalásában is. A 2011-es magyar uniós elnökség kapcsán kiemelt jelentőséget szánunk a térségek és a régiók eltérő fejlődésének bemutatására. A fejlődést befolyásoló területi folyamatok ugyanis elválaszthatatlanok az európai fejlődéstől, befolyásolják a regionális politika alakítását, és sokszor tanulságul szolgálhatnak más országoknak is. A kiadvány tovább növeli a szakmai tapasztalat tárházát – akár az uniós források hatékony kiaknázására, akár ezek hatásának vizsgálatára vonatkozóan –, amelyek felhasználásával Magyarország ambiciózus célokat fogalmazhat meg leendő uniós elnöksége idejére.

Varga István
nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter

BEVEZETŐ

A második alkalommal megjelenő „Országos Területi Helyzetkép” célja a statisztikákon alapuló, tényyszerű és pontos tájékoztatás arról, hogy az ország területi jellemzői alapján:

- milyen Magyarország pozíciója az Európai Unión belül,
- milyen területi kép rajzolódott ki az ország egészét tekintve,
- milyen a hazai régiók helyzete egymással összehasonlítva,
- mekkorák a régiókon belüli területi különbségek, és
- milyen, az Országos Területfejlesztési Konceptióban meghatározott fejlesztési térségtípusok helyzete.

A kiadvány a 2007-es évre vonatkozóan közöl átfogó területi információkat, tömör, lényegre törő elemzések alapján. Megállapításaink a nemzetközileg is elismert Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adataira támaszkodnak, módszertanilag pedig a 2008-ban megújított Területfejlesztési Megfigyelő és Értékelő Rendszeren (T-MER) alapulnak. Idén a kiadvány első fejezete ezeket, valamint a TÉRPORT területfejlesztési és rendezési szakmai portált részletesebben be is mutatja.

Újdonságként először jelenítünk meg olyan térképeket, amelyek „3 dimenziós” ábrázolásmódjukkal még plasztikusabbá és sokszínűbbé teszik a területi folyamatok alakulását. Arra törekedtünk, hogy az ország térségeinek állapotáról megjelenített pillanatfelvétel kellően informatív és vizuális legyen, ugyanakkor továbbra is a lehető legolvasmányosabb formában jusson el az olvasóhoz.

A kiadvánnyal olyan dokumentumot tart az olvasó a kezében, amellyel a 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) célkitűzéseire igazodva vizsgálható a térszerkezet aktuális állapota. Mindemellett következetes mutatórendszerével alkalmas az előző évben megjelent „Országos Területi Helyzetkép”-ben közölt információk összehasonlítására.

Az új „Országos Területi Helyzetkép” részletes anyaga a www.nfgm.gov.hu honlapon, a Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság aloldalán, valamint VÁTI Nonprofit Kft. által üzemeltetett www.terport.hu honlapon teljes egészében megtalálható.

dr. Szaló Péter

területfejlesztésért és építésügyért felelős szakállamtitkár

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	1
BEVEZETŐ	3
TARTALOMJEGYZÉK	4
AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETRENDEZÉSI	
INFORMÁCIÓS RENDSZER ÉS A MEGÚJULÓ TÉRPORT	6
HOSSZÚ TÁVÚ ÁTFOGÓ OTK CÉLOK.....	9
Területi integráció Európába	9
A magyar régiók az európai uniós térben	11
Területi versenyképesség alakulása.....	12
Gazdasági alaptényezők.....	10
Gazdasági teljesítmény	14
Mezőgazdaság.....	14
Ipar és építőipar.....	15
Szolgáltatások.....	16
Turizmus	17
Képzés	17
Közlekedés és kommunikáció	18
Területi felzárkózás	20
Demográfia	20
Életkörülmények	20
Társadalmi szolgáltatások.....	22
Fenntartható térségfejlődés.....	23
Levegőminőség	23
Vízminőség.....	24
Hulladékgyűjtés.....	26
Műemlékvédelem	26
Természetvédelem	27

Régiók helyzete.....	28
Nyugat-dunántúli régió	28
Dél-dunántúli régió.....	29
Közép-dunántúli régió.....	30
Közép-magyarországi régió	31
Észak-magyarországi régió.....	32
Észak-alföldi régió	33
Dél-alföldi régió	34
A régiók fontosabb társadalmi, gazdasági, infrastrukturális, környezeti mutatói, 2007	35
KÖZÉPTÁVÚ TERÜLETI CÉLOK AZ OTK-BAN	36
Az OTK térségtípusainak területi vizsgálata.....	36
Budapesti metropolisz térség.....	36
Fejlesztési pólusok.....	37
Külső és belső perifériák, elmaradott térségek.....	38
Tisza-térség.....	39
Duna mente és Homokhátság	40
Balaton-térség	42
Határ menti térségek.....	43
Tanyás térségek.....	44
Aprófalvas térségek.....	45
Nemzeti kisebbségek által lakott vidékies térségek.....	46
Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek.....	46
MÓDSZERTAN	48

AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETRENDEZÉSI INFORMÁCIÓS RENDSZER ÉS A MEGÚJULÓ TÉRPORT

Az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (továbbiakban: TelR) a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 24.§ (1) alapján jött létre. Üzemeltetésével és fejlesztésével a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium a VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft.-t (továbbiakban: VÁTI) bízta meg. A TelR célját, feladatát, működését, a hozzáférés feltételeit, illetve adattartalmát aktuálisan a 31/2007. (II. 28.) Kormányrendelet (továbbiakban Korm.rend.) szabályozza.

Célja és feladata, hogy a gazdaság, a társadalom és a környezet területi jellemzőiről, változásairól és összefüggéseiről, a térségek helyzetére jellemző adatok átvételével, feldolgozásával, majd továbbításával széles szakmai közönségnek nyújt segítséget. Azon túl, hogy a rendszer a területi információkat elérhetővé teszi, internetes alkalmazások formájában közvetlenül lehetőséget nyújt további elemzések megalapozására. Az említett internetes

alkalmazások egy része bármely érdeklődő számára, közvetlenül elérhető a TÉRPORT (<http://www.terport.hu>) portálon, de egyes modulok csak ügyfélkapus regisztrációt követően használhatóak a <https://teir.vati.hu> weboldalról. A Korm.rend. minden magyar állampolgár számára lehetővé teszi a regisztrációhoz kötött alkalmazások használatát is – napjainkban a regisztrált felhasználók száma közelíti a kétezer főt –, különbség a térítésmentes, illetve költségtérítéses elérhetőség szabályozásában mutatkozik. A szabályozás elve, hogy regisztrációt követően, az államigazgatásban tevékenykedők térítésmentes, az üzleti szféra alkalmazottai pedig átalánydíjas vagy a használat gyakoriságától függő térítéses hozzáférést kap-

hatnak. A témával kapcsolatban további részletek a Korm.rend. 8.§-ban olvashatóak.

A TelR-t, a gyakorlatban főként a területi és ágazati fejlesztéssel, tervezéssel és értékeléssel foglalkozó szakemberek, döntéshozók, kutatók és szakirányú képzésekben részt vevő diákok használják. A rendszer adatbázisa meglehetősen szerteágazó. Legfőbb adatszolgáltatók a Központi Statisztikai Hivatal, az APEH, a Magyar Államkincstár és a Foglalkoztatási Hivatal, de értékes adatok érkeznek a Magyar Bányászati Hivataltól, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumtól, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálattól, a Kulturális Örökségvédelmi Hivataltól és a szociális ágazat intézményeitől is. Évről-év-

re nagyobb szerepet kapnak a digitális térképek, amelyek elsődleges adatszolgáltatói a Földmérési és Távérzékelési Intézet és a Magyar Honvédség Térképészeti Hivatala. Az említett adatszolgáltatók adatainak elemzése céljából, felhasználói igények alapján, területfejlesztési, területrendezési, közgazdasági és statisztikai ismeretekkel rendelkező szakemberek bevonásával, több speciális modul került kifejlesztésre. A regisztrációval használható modulok közül az Interaktív Elemző Rendszer az egyik legfontosabb, hiszen ez a fejlesztés szolgál a legszélesebb lehetőségekkel a TelR-be integrált adatok elemzésére, illetve összevetésére.

A teljesség igénye nélkül a szabadon elérhető alkalmazások közé a rendszer adattartalmáról tájékoztatást nyújtó alfanumerikus és térinformatikai metaadat-keresők, a különböző területi szintek vonatkozásában főbb szakmai mutatókat összefoglaló „Regionális, Megyei, Kistérségi és Települési helyzetképek” alkalmazás, vagy a Kistérségi Információs Modul tartozik.

A TÉRPORT a TelR részeként, az említett szabadon elérhető alkalmazásokat fogja össze, de fontos, hogy azokon túl értékes információkkal szolgál, elsősorban a területfej-

lesztési szakma képviselői számára. Dokumentum- és segédanyagként a területfejlesztéssel és -rendezéssel, a településfejlesztéssel és -rendezéssel, a vidékfejlesztéssel, az épített örökség védelmével, továbbá az építésüggyel kapcsolatos terveket, koncepciókat, dokumentumokat, háttér tanulmányokat gyűjti és teszi közzé. Nem csak szakterületenként, hanem földrajzi vonatkozás, területi szintek (országos, regionális, megyei, kistérségi, települési szint, kiemelt térségek) szerint is rendszerezi az információkat.

A TÉRPORT kiemelt célja hogy irányítúként és hiteles forrásként szolgáljon a területi tervezésben és a fejlesztési folyamatokban részt vevő, vagy azok után érdeklődő felhasználók számára. Az egy helyen elérhető, nagy mennyiségű, rendszerezett adat és információ alkalmazható kutatási jelentések megalapozására, pályázati anyagok összeállítására, fejlesztési koncepciók támogatására vagy szakdolgozatok előkészítésére. Aktuális információk érhetőek el, többek között a Balaton kiemelt térség területrendezési tervével, az Országos Területfejlesztési Koncepcióval vagy a bu-

dapesti agglomeráció szabályozásával kapcsolatban. Segítségével figyelemmel kísérhetőek a releváns szakfolyóiratok és szakirodalmak, tematikus szemlék és szakirodalmi ajánlók. Információs szolgáltatása kiterjed a szakterületben releváns oktatásokra, képzésekre, az alapképzésektől a doktori iskolákig.

A portálon elérhető a VÁTI Dokumentációs Központjának – amely többek közt a különböző szintű és típusú rendezési terveket és fejlesztési koncepciókat gyűjti – összes szolgáltatása is. Érdemes felkeresni az Országos Rendezési Tervkatasztort, illetve a közös katalógusból lekérdezhető könyvtári és a tervtári gyűjteményt. Lehetőség van a fejlesztési és rendezési, valamint egyéb tervezési dokumentumok elektronikus formában történő beküldésére is. A TÉRPORT folyamatosan tájékoztatást nyújt az aktuális és jövőbeli szakmai eseményekről, hazai és nemzetközi konferenciákról, kiállításokról, találkozókról, a szakterületeket érintő változásokról, friss hírekről, jogszabályváltozásokról. Nyitólapja és tartalma a közeljövőben megújul, szolgáltatásai tovább bővülnek.

AZ OTK-BAN MEGFOGALMAZOTT HOSSZÚ TÁVÚ CÉLOK

TERÜLETI INTEGRÁCIÓ EURÓPÁBA

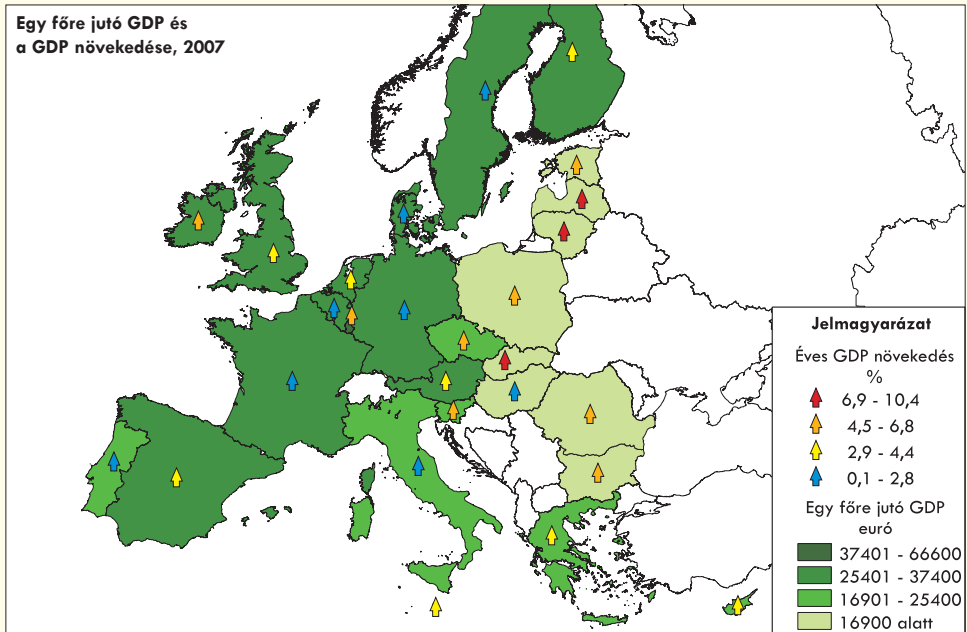
Magyarország **népessége** 2007 végén 10 045 401 fő volt, ezzel az Európai Unió 27 tagállama népességének (összesen 495 millió fő) 2%-át adta. A természetes szaporodás az unió lakosságát 483 ezer fővel növelte 2007-ben, miközben Magyarországon a természetes fogyás meghaladta a 35 ezer főt. A **nemzetközi vándorlási egyenleg** viszont az EU-hoz hasonlóan pozitívan alakult: 2007-ben 14 568 fővel növelte Magyarország lakosságát.

A gazdasági teljesítmény legfontosabb mérőszáma a **bruttó hazai össztermék (GDP)**, amely jelentős különbségeket mutat a tagországok között. Magyarország egy főre jutó GDP-je vásárlóerő-paritáson mérve 15 600 €/fő volt 2007-ben, miközben az EU-27 átlag 24 900 €/fő volt, a legmagasabb értéket elérő tagországoké pedig 30 000 €/fő feletti. Az EU-27-ek GDP/fő átlagához képest Magyarország értéke 62,7% volt. A hazai

GDP növekedés 2007-ben jelentősen az uniós átlag alatti volt (Magyarország 1,2%, EU-27 2,9%).

A **munka termelékenysége** hasonló helyzetet mutat, mint a GDP: az egy foglalkoztatottra jutó gazdasági kibocsátás az EU-27 átlag 73,1%-a volt 2007-ben.

A gazdasági struktúra fontos jellemzője a 15-64 évesek **foglalkoztatottsági rátája**, amely Magyarországon 2007-ben mindössze 57,3% volt, ez az EU 27 tagállama közül a harmadik legkedvezőtlenebb érték, miközben az EU-27 átlaga 65,4%, a legmagasabb értékek elérik a 76%-ot. 2001 óta a hazai foglalkoztatottság mértéke gyakorlatilag nem változott, míg az EU-27 átlaga évente 0,5–1,5%-kal bővült.

A **munkanélküliségi ráta** (15–74 évesek között) hazánkban 2007-ben 7,4% volt, alig magasabb, mint az EU-27 átlaga (7,1%). Magyarország ezzel az értékkel 2007-ben a 27 tagállam rangsorában a középmezőnyben helyezkedett el. Ugyanakkor a hazai érték szinte folyamatosan nő, miközben az EU-27-ek átlaga 2004 óta csökkenő tendenciát mutatott.

A gazdasági fejlődés egyik megalapozója a **ku-tatás-fejlesztés**, amelyre Magyarország csupán a GDP 0,89%-át költötte 2007-ben, azaz az EU-27 átlagának felét. Ennél kevesebb arány mindössze négy uniós tagállamban volt.

Az összehasonlító környezeti mutatók közül a légszennyező anyagok kibocsátása az egyik, amely európai szinten is kedvezően alakult. Az egykori nagyüzemek és széntüzelésű erőművek leállításával a regisztrált kibocsátások a legalacsonyabbak közé tartoznak a tagországok között. Az **egy főre jutó CO₂ kibocsátás** 2007-ben Magyarországon 5,7 tonna/fő volt miközben az EU-27 átlaga 8,4 tonna/fő. Ennél csupán Svédország, Románia, Lettország és Litvánia hasonló értéke alacsonyabb. Az EU legmagasabb értékei ugyanakkor a hazainak több mint kétszeresét érték el.

A települések **csatornázottsága** terén Magyarország jelentősen elmaradt az EU többi tagállamától a csatlakozáskor. A jelentős fejlesztések hatására komoly előrelépés történt, de még mindig relatíve alacsony arányú az a népesség, amely olyan területen élt, ahol a kibocsátott szennyvíz legalább a biológiai tisztítás folyamatán átesett. (2007-ben 68,4%, miközben több tagország esetében is 90% feletti ez az érték).

A keletkező egy főre jutó települési **szilárd hulladék** mennyisége hazánkban alacsonynak számít

uniós összehasonlításban: 2007-ben 456 kg/fő volt, az EU-27 átlag 87%-a. A szelektív hulladékgyűjtés kis aránya miatt viszont a lerakóba kerülő települési hulladék mennyisége (341 kg/fő) jó másfélszerese az EU-27 átlagának. Ennek egyik oka, hogy Nyugat-Európában jóval magasabb arányban végzik a hulladékártalmatlanítást égetőművekben. Egy főre számítva Magyarországon 38 kg, míg az EU-27 átlagában 104 kg hulladék került elégetésre 2007-ben.

A védett természeti területek szempontjából hazánk kedvező helyzetben van. Az élőhelyvédelmi direktíva (92/43/EGK) alapján a **biodiverzitás szempontjából védett területek** aránya 2007-ben 15% volt Magyarországon, meghaladva az EU-25 13%-os átlagát, ezzel hazánk az EU középmezőnyében helyezkedett el.

A **megújuló energiaszolgáltatás** terén különösen jelentős Magyarország elmaradása. A megújuló erőforrások aránya a villamosenergia-termelésből 2007-ben 4,6%, miközben az EU-27 átlag ennek több mint háromszorosa (15,6%) volt. Különösen jelentős a különbség az unió élenjáró országainak 50% feletti értékeihez viszonyítva.

Magyarország **gyorsforgalmi útsűrűsége** jelentősen emelkedett az elmúlt évek intenzív útfejlesztéseinek köszönhetően. A 2007-es 11,1 km/1000 km² érték közepesnek mondható az uniós tagországok rangsorában. Némileg elmarad az EU-27 átlagától, amely 2006-ban 14,7 km/1000 km² volt, de az újonnan csatlakozott államok közül csupán Szlovénia és Ciprus előzi meg hazánkat.

Az **internet hozzáférés** terén mind Magyarország, mind az unió jelentős fejlődésen megy ke-

resztül: 2007-ben a háztartások 33%-a már rendelkezett internet kapcsolattal, ugyanekkor az EU-27-ek átlaga 42% volt.

A magyar régiók az európai uniós térben

A **gazdasági teljesítményt** jelző egy főre jutó GDP alapján régióink az unió rangsorának alsó harmadában helyezkedtek el 2006-ban. Közép-Magyarország a középmezőnyben (24 900 € PPS/fő) található, pontosan elérve az EU-27 átlagát. A legkisebb értéket felmutató hazai régió – Észak-Alföld – az EU-27 átlag 40%-át sem érte el, ezzel csak Kelet-Lengyelország, Románia és Bulgária régióit előzi meg. Az EU legfejlettebb régiói (Luxemburg, Brüsszel) a legfejlettebb hazai régió értékének kétszeresét is meghaladják, a londoni régió pedig a háromszorosát.

A **foglalkoztatás** EU-27 átlagát, ami 2007-ben 65,4% volt a 15-64 éves korosztályban, mindössze megközelíteni tudta a Nyugat-dunántúli, illetve a Közép-magyarországi régió, 63,4 illetve 62,7%-os értékkel. A legrosszabb értékeket felmutató Észak-Magyarország és Észak-Alföld, valamint a Dél-Dunántúl viszont csak Dél-Olaszország és az Európán kívüli területek értékeivel állítható párhuzamba. A legkedvezőbb értékekkel rendelkező régiók 77% feletti értékeivel összehasonlítva még feltűnőbb a különbség.

Az Európai Unió **munkanélküliségi** rátája 2007-ben 7,1% volt a 15-74 éves korosztályban. A legkedvezőbb helyzetű régió, Közép-Magyarország értéke 4,7% volt, ezen kívül még a Nyugat-Dunántúl és a Közép-Dunántúl 5%-os értéke volt jobb az EU átlagnál. A többi régió esetében különösen feltűnő a nagy leszakadás, Észak-Magyarország

munkanélkülisége majdnem háromszorosa Közép-Magyarországnak. Ezek a nemzetközi szinten is jelentős eltérések rámutatnak a területi különbségek szakszerű értékelésének és befolyásolásának szükségességére is.

A **gyorsforgalmi úthálózat sűrűsége** terén a Közép-magyarországi régió magasan vezet a többi hazai régió előtt, az EU-27 átlagát majdnem kétszeresen meghaladó 31,2 km/1000 km² értékkel. A második legjobb értékkel rendelkező Közép-dunántúli régió éppen meghaladja az EU átlagát, a többi régió pedig jóval alatta állt 2007-ben. A regionális különbségeket jól mutatja, hogy a legalacsonyabb érték, 6,1 km/1000km² az Észak-alföldi régióban ötöde a közép-magyarországinak.

2007-ben valamennyi magyar régióban az EU-s átlag alatt maradt az egy főre eső **elszállított hulladék** mennyisége. A legtöbb a Nyugat-Dunántúlon volt (473 kg/fő), amely az EU átlag 90,6%-a, ezt követte a Közép- és Dél-Dunántúl, majd Közép-Magyarország, az alföldi régiók és végül Észak-Magyarország (311 kg/fő), utóbbi az EU átlag mindössze 59,5%-val.

A **Natura 2000 természetmegőrzési területek** – amelyek az 1992-ben elfogadott Élőhelyvédelmi Irányelv alapján kerültek oltalom alá – aránya az Európai Unióban 11,6% volt 2007-ben. Ezt az értéket Magyarország összes régiójában meghaladta a természetmegőrzési területek aránya, amely Észak-Magyarországon (12,1%) és Dél-Alföldön (11,8%) volt a legalacsonyabb, Közép-magyarországon (18,2%) és Nyugat-Dunántúlon (20,1%) pedig meghaladta a 18%-ot, ami EU-s viszonylatban is kimagasló értéknek számít.